

۲۶.۹۶۹

جمع مستان

جلد اول: نظری به سیر، کلام و نیایش عرفای قرن اول و دوم

تألیف: ستار فتحی رضائی

سرشناسه : فتحی رضایی، ستار، ۱۳۳۰
 عنوان و نام پدیدآور : جمع ستان / مقدمه از مهدی اکبری؛ تألیف ستار فتحی رضایی
 مشخصات نشر : تهران: لاهوت، ۱۳۹۳
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۵۱۸۸-۷۶-۹
 وضعیت فهرست نویسی : فیا
 مندرجات : ج ۱، نظری به سیره، کلام و نیایش عرفای قرن اول و دوم
 موضوع : عارفان - سرگذشتنامه
 موضوع : صحابه - سرگذشتنامه
 شناسه افزوده : اکبری، مهدی، مقدمه نویس
 رده بندی کنگره : ۱۳۹۲ ج ۲ ف / BP۲۷۸
 رده بندی دیویی : ۲۹۷ / ۸۹۲
 شماره کتابشناسی ملی : ۳۳۴۴۱۱۰

مؤلف: ستار فتحی رضایی

مؤسسه انتشاراتی لاهوت

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۴

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

چاپ: بقیع

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۱۸۸-۷۶-۹

آدرس: میدان انقلاب - خیابان اردیبهشت - بن بست توحید - پلاک ۴

تلفن: ۶۶۴۸۸۴۹۶-۷ همراه: ۰۹۱۲۵۰۹۰۹۹۱

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۸
مقدمه.....	۱۱
۱. سعد بن معاذ.....	۱۵
۲. بلال حبشی.....	۱۶
۳. ابوذر غفاری.....	۱۷
۴. حذیفه یمانی.....	۲۲
۵. سلمان فارسی.....	۲۳
۶. عمار یاسر.....	۲۸
۷. اویس قرنی.....	۲۹
۸. خواجه ربیع.....	۳۷
۹. جابر انصاری.....	۳۹
۱۰. کمیل.....	۴۱
۱۱. سعید جبیر.....	۴۴
۱۲. هرم بن حیّان.....	۴۵
۱۳. جعفر طیار.....	۴۷
۱۴. حارثه بن مالک.....	۴۸
۱۵. کعب بن قیس.....	۵۰
۱۶. ابو حازم مکی.....	۵۱
۱۷. علقمه.....	۵۴
۱۸. ابو عمره.....	۵۵
۱۹. علاء بن زیاد عدوی.....	۵۶
۲۰. قنبر مولى امیر المؤمنین علی (علیه السلام).....	۵۷
۲۱. طاووس یمانی.....	۵۹
۲۲. حسن بصری.....	۶۱
۲۳. عون بن عتبّه.....	۷۲
۲۴. ابو عبدالله وهب بن منبته.....	۷۴
۲۵. حبیب فارسی.....	۷۵
۲۶. مالک دینار.....	۸۱
۲۷. رابعه ى عدویّه.....	۸۸
۲۸. محمد بن منکدر.....	۹۵
۲۹. علی عابد.....	۹۷
۳۰. ابو حمزه ثمالی.....	۹۸
۳۱. شقیق بلخی.....	۹۹
۳۲. داوود طایبی.....	۱۰۴
۳۳. ابراهیم ادهم.....	۱۰۷
۳۴. عبدالواحد بن زید.....	۱۱۶
۳۵. عبدالله مبارک.....	۱۱۹
۳۶. احمد سبّی.....	۱۲۶
۳۷. فضیل عیاض.....	۱۲۷
۳۸. ابوبکر بن عیاش.....	۱۳۲

- ۱۷۵..... مولا علی علیه السلام
 ۱۷۷..... عشق تصوف و تصوف عشق
 ۱۸۴..... فقر و خرقه
 ۱۸۸..... روح و دل
 ۱۹۰..... لا یَغْفَل
 ۱۹۱..... طلب
 ۱۹۲..... اخلاص
 ۱۹۳..... دنیا
 ۱۹۶..... گرسنگی
 ۱۹۶..... فراق یار
 ۱۹۸..... دنبال پیر
 ۲۰۰..... شکر
 ۲۰۱..... نفس
 ۲۰۴..... عارفان مجذوب
 ۲۰۵..... خموشی و دوری از مردم
 ۲۰۶..... نور وحدت، راه معرفت
 ۲۱۳..... در وقت نزاع
 ۲۱۴..... کلام آخر
 ۲۱۹..... منابع و مآخذ
- ۱۳۳..... ۳۹. یوسف اسباط
 ۱۳۵..... ۴۰. سفیان بن عیینہ
 ۱۳۶..... ۴۱. ابو عبدالله، حسان بن سنان
 ۱۳۷..... ۴۲. عتبہ بن غلام
 ۱۳۹..... ۴۳. امّ هارون
 ۱۴۰..... ۴۴. ابراهیم رباطی
 ۱۴۱..... ۴۵. ابراهیم سَنَبَه هَرَوی
 ۱۴۶..... ۴۶. ابوالربیع صوفی، معروف به سائح
 ۱۴۳.....
 ۴۷. ابوالقاسم، عبدالعظیم بن عبدالله
 ۱۴۴..... حسنی علوی
 ۱۴۶..... ۴۸. محمد بن واسع
 ۱۴۸..... ۴۹. ابراهیم آجری کبیر
 ۱۵۰..... ۵۰. فضّهی خادمه
 ۱۵۵..... ۵۱. بهلول
 ۵۲. فضیل بن یسار کوفی، مولی واصله
 ۱۵۸.....
 ۱۵۹..... ۵۳. ابوالسّری، منصور بن عمّار
 ۱۶۲..... ۵۴. ابوجعفر سامانی
 ۱۶۳..... ۵۵. ثابت نساج
 ۱۶۳..... ۵۶. بشر بن بشار مجاشعی
 ۱۶۴..... ۵۷. ابوالفضل هاشمی
 ۱۶۵..... ۵۸. ابو عبدالله خُصری بصری
 ۱۶۶..... خاتمه
 ۱۶۶..... قرآن
 ۱۷۰..... عشق
 ۱۷۳..... نبی رحمت

پیشگفتار

از لذت بخش ترین کارهای ممکن تحقیق و مطالعه در احوال عارفان و اهل سلوک می باشد چرا که این وارستگان به معرفت عرفانی و کشف و شهودی رسیده اند که در نتیجه حجاب های راه از برابر دیدگان شان کنار رفته و دیده اند آنچه باید می دیدند و رسیده اند به آنجا که باید می رسیدند.

عرفای الهی گام های بزرگ در کشف رموز دین مخصوصاً فهم عمیق از کتاب خدا داشته اند چرا که به هر کس فهم و دانش قرآن بدهند او را روشنائی کامل و علم کامل داده اند.^۱ اکثر این اولیای الهی برای عصر و نسل ما می توانند الگوی مثبت، سازنده، بالنده و تأثیرپذیر در جهت سلوک عملی، انسانی و اجتماعی باشند؛ زیرا که آنان در متن جامعه بوده اند و برای تعالی جامعه تلاش کرده اند، شاگردان بزرگوار و صالح و واصل پرورده اند، حاکمان زمان را پند داده و اصلاح کرده اند و خیلی از ره گم شدگان را به آیین الهی علاقمند نموده اند که هزاران نمونه از این رشد دهندگان در صفحات بعد آمده است.

زندگی سراسر معنوی و تأثیرگذار این عارفان و صوفیان راستین در رابطه با خود، خانواده، اجتماع و خدا، انسان را مجذوب می نماید چرا که موافق ذوق راستین قلبی

انسان و هدف آفرینش است. و چون عارفان از کلام الهی و مائده‌های آسمانی مست و سیراب شده‌اند و متحوّل گشته‌اند، تأثیرگذاری عملی بر دیگران را فراهم نموده‌اند. وجود پر برکت و رحمت عارفان برای کل جوامع بشری بهترین روش راستین کشش خلق به سوی خداست.

دیدن و زیارت ایشان و خواندن سیره و احوالشان و ذکر کلام و نیایششان موجب رستگاری و تمایل درونی به سوی آن معبود یکتا است.

با الهام از کلام خدا که می‌فرماید: «یادآوریشان کن که یادآوری سودمند است»^۱ به لطف و عنایت الهی طی مجلّداتی چند، سیمای عارفان ربّانی و راستین برای طالبان مشتاق و خصوصاً نسل جوان فهیم تقدیم می‌گردد.

در پایان ذکر چند نکته برای خوانندگان محترم ضروری به نظر می‌رسد:

۱- تلخیص و تدوین کلام و سیره‌ی عرفای بزرگ که در کتب معتبر آمده است در حد توان و مطالعه‌ی این حقیر ذکر گردیده است.

۲- از مزیت‌های این مجموعه آن است که شرح احوال بر اساس ترتیب تاریخی تدوین شده است، یعنی بر اساس سال وفات عرفا تنظیم گردیده است و در مواردی که سال وفات عارفی، با توجه به منابع، مشخص نبوده و فقط قرنی که در آن زیسته به صراحت آمده، این دسته از عرفا در آخر هر قرن آورده شده است.

۳- تاریخ‌های ذکر شده در کتاب جز در مواردی که به صراحت به آن اشاره شده، تاریخ هجری قمری می‌باشد.

۴- با عنایت به اینکه در بیشتر کتب سخنانی از شیخ الاسلام ابواسماعیل، خواجه عبدالله انصاری هروی، (پیر هرات) در مورد عرفا می‌باشد، هر جا که شیخ الاسلام ذکر شده مراد، ایشان است.

۵- عارفانی که در این مجموعه از آنان یاد شده مورد تأیید بزرگانی همچون آیت‌الله علامه محمد حسین طباطبایی «ره» می‌باشد^۱ بزرگواری است که غیر از نام و مشخصاتشان، سیره و کلام و نیایش از آنان باقی مانده که حاوی نکات عمیق و تأثیرگذار که سراسر حکمت و معرفت و عشق و پند این شیرین دهنان است.

۶- گاهی در مورد سال وفات عارفی بین قرن یکم یا دوم اختلاف نظر بوده است، لذا این گروه از عرفا نیز در آخر قرن یکم ذکر شده است و نیز در مواردی که سال وفات عده‌ای قلیل از عارفان از نظر تاریخ و سند مشخص نشده، با توجه به تاریخ زندگی استاد، پیر، هم صحبت یا شاگردانش تا حدودی مشخص شده، این گروه نیز در پایان هر قرن منظور شده است.

۷- چون سبک نگارش بعضی از کتب گذشته برای نسل امروز مخصوصاً جوانان عزیز مشکل و گاهی نارساست، با حفظ امانت متون مربوطه بازخوانی و عین مطالب تا حد امکان به سبک نگارش امروزی ارائه شده تا روان و قابل فهم باشد.

۱- حضرت استاد علامه طباطبایی (ره) فهرستی از نام عرفا را به حضرت آیت‌الله سعادت پرور عرضه کرده از ایشان خواستند پس از تکمیل فهرست اسامی، شرح حال کوتاهی از هر شخصیت به نگارش درآورند و آن را با کلمات زیبا و پرمغز همان بزرگان زینت بخشند این کار انجام شد و حاصل تلاش ایشان مورد قبول علامه طباطبایی قرار گرفت: به نقل از پشت جلد کتاب پاسداران حریم عشق و رسائل عرفانی، ص ۳۹۸.

مقدمه

"جمع مسان" مجموعه‌ای است بسیار ارزشمند از تاریخ‌سازان عرفان و ادب از قرن اول هجری تا قرن چهاردهم هجری که توسط دوست فاضل و ارزشمندم جناب آقای مهندس ستار فتحی رضائی به رشته‌ی تحریر درآمده است. در این مجموعه که حاصل تلاش شبانه‌روزی محقق ارجمند می‌باشد ویژگی‌های خاصی را پیش رو داریم که به چند مورد آن اشاره می‌شود:

اول آنکه با مطالعه‌ی این مجموعه سیر تاریخی و تقویم تاریخی مشخصی را به دست می‌آوریم و با عرفای آشنا و سرشناس و هم عرفای بی‌نام و نشان روبه‌رو می‌شویم. دوم اینکه علاوه بر تاریخ، سیر تطوّر کلامی و فلسفی و حکمی عرفا نمایان‌تر می‌گردد.

سوم اینکه تأثیرات متقابل عرفا بر یکدیگر و حتی متأثر شدن آنها از فرهنگ‌ها و آداب و رسوم رایج زمان ماضی و حال ایشان را به طور قابل توجهی می‌توان اخذ و درک نمود.

چهارم اینکه شخصیت‌شناسی آنها و قرار داشتن این بزرگواران در مدار دین و شریعت و اعتقاد و اسلام که عامل اصلی ماندگاری و تاریخی شدن ایشان به شمار می‌رود.

پنجم اینکه جمع مستان را اگر در محفلی گرد آوریم و نظاره‌گر باشیم به غیر از مستی و مشغولی به حق شاهد نخواهیم بود و ادعایی عبث و بیهوده از جانب‌شان نخواهیم شنید.

و ششم آنکه گردآورنده‌ی مجموعه سعی بر آن داشته است که از کلام و احوال و آثار و اقوال ایشان به گونه‌ای گزینش نماید که به کار قرن حاضر برآید.

"جمع مستان" اندک اندک در حیاط قرن حاضر، حضور بهم می‌رسانند تا مستانگی خود را با دوره‌ی حیات و ممات خودشان به نمایش بگذارند و ناله‌ها سر دهند و جوش و خروشی در حلقه‌ی حاضران و ناظران اندازند که آیا الناس مراد ما از مستی چه بود؟ مراد ما از مریدی بارگاه و آستانه‌ی "مَلِكِ النَّاسِ وَ إِلَهِ النَّاسِ" چه بود؟ می‌خواهند ناله سر دهند و بگویند "بشنوید ای دوستان" و هم بگویند "ما بدین در نه پی حشمت و جاه آمده‌ایم" و بنالند "مست مستم مشکن قدر خود ای پنجه‌ی غم" و هم فریاد زنند "ای کاش جان بخواد معشوق جانی ما" و هم به سماع درآیند و چنین خوانند که:

اندک اندک جمع مستان می‌رسند اندک اندک می‌پرستان می‌رسند

دلنوازان ناز نازان در رهند گل‌بهاران از گلستان می‌رسند

در مجموعه‌ی چند جلدی جمع مستان علاوه بر گردهمایی مستان در محفلی پر شور و با نشاط، شاهد جمعیت خاطر باور نکردنی هستیم. جمعیت خاطر به این معنا که:

کی رفته‌ای ز دل که تمنا کنم تو را کی بوده‌ای نهفته که پیدا کنم تو را
و همگی این ترانه را سر می‌دهند که:

"گر سر مقصود داری موبه‌مو جوینده شو

ور وصال گنج خواهی سربه‌سر ویرانه باش

گر ز تیر غمزه خونت ریخت ساقی دم مزن

ور به جان باده زهرت داد در شکرانه باش

چون قدح از دست مستان می خوری مستانه خور

چون قدح در خیل مردان می زنی مردانه باش

گر مقام خوشدلی می خواهی از دور سپهر

شام در مستی سحر در نعره ی مستانه باش

گر شبی در خانه ی جانانه مهمانت کنند

گول نعمت ها مخور مشغول صاحبخانه باش

یا به چشم آرزو سیر رخ صیاد کن

یا به صحرای طلب در جستجوی دانه باش

یا مشامت را ز بوی سنبلش مشکین مخواه

یا هم آغوش صبا یا همنشین شانه باش

یا گل نورسته شو یا بابل شوریده حال

یا چراغ خانه یا آتش به جان پروانه باش

یا که طبل عاشقی یا کوس معشوقی بز

یا به رندی شهره شو یا در جمال افسانه باش

یا به زاهد هم قدم شو یا به شاهد همنشین

یا خریدار خزف یا گوهر یکدانه باش

یا مسلمان باش یا کافر دو رنگی تا به کی

یا مقیم کعبه شو یا ساکن بتخانه باش

یا که در ظاهر فروغی ذکر درویشی مکن

یا که در باطن مرید خسرو فرزانه باش

در پایان آرزومندم که همه‌ی دوستانان معرفت و دانایی و همت طلبان پاک سیرت
و طالبان پارسایی از بارگاه آن منان دائماً در خیل مستان مستانه باشند و سلامت بنوشند
إن شاء الله.

مهدی اکبری

اردیبهشت هزار و سیصد و نود و دو

www.ketab.ir